

הצוואה הדרוזית

על רקע המתיחות בצפון מרתק ללמוד על פניה השונות של העדה. מחקר מדוקדק מציע פרקים נעלמים בסיפור הדרוזי בן אלף השנים / נחם אילן

בשער הרביעי - "משוט בארץ" - מוצעים לקורא מסלולי סיור בכפרי הדרוזים בכרמל ובגליל, וכן מסע וירטואלי בעקבות הנביא סלמאן אלפארסי בארץ ישראל. בשער הבא - "בתנ"ך ובקוראן" - ליבן אביבי שני עניינים: קווי רמיון טקסטואליים ואחרים בין בני קיני בתנ"ך לבין המסורת הדרוזית, והיכן שכנה אֶלְאִיָּהּ. בשער השישי הוא רן בסוגיה הרגשה והסוככה של הקרקעות. נידונות בו שתי סוגיות: סכסוך הקרקעות בשמורת הטבע הר מירון (1984-1989); הדרוזים ומדינת ישראל: עיין ערך אדמה. בשער השביעי והאחרון ניתח אביבי את הסולידריות העדתית בין ריכוזי הדרוזים במזרח התיכון, וחתם בפרק ססגוני (תרתי משמע) שעניינו בולים המספרים על דרוזים (בישראל, סוריה, לבנון, ירדן וסעודיה).

הספר מעוטרת בתצלומים רבים בשחור-לבן ובצבע, ויש בו הרבה תרשימים, מפות, טבלאות נתונים, איורים, כיבלוגרפיה עשירה ומפתח מפורט. רשימת המאמרים המפורטת פורשת בפני המעיין תמונה פנורמית ומנומרת של מרחבי המחקר של אביבי: עיונים רחבי יריעה מצד אחד ולצדם כירורים נקודתיים. במקרקרו הפעיל אביבי "ארגו כלים" משוכלל ועשיר: לשון, ספרות, היסטוריה, פולקלור, ארכיאולוגיה, מדע המדינה, אמנות, גיאוגרפיה, ספרות וסוציולוגיה, וייתכן שהשמטתי בשוגג כמה תחומי דעת שאף הם באים לידי ביטוי במחקריו.

חומר למחשבה

ניכר כי אביבי רוחש הערכה וחיבה למושאי מחקריו. כירוע, "אהבה מקלקלת את השורה", אך לא באסופה שלפנינו. גישתו של אביבי הידירה ומקצועית, ולשונו שקולה ומרודה. ערכה מתברר בייחוד כשהוא דן ללא מורא בנושאים רגישים כגון מעמדם של הדרוזים בישראל או סוגיית הקרקעות. דרך כתיבתו של אביבי היא דוגמה מאתגרת לכתיבה מקצועית לא מתנשאת ולא מתבטלת בפני מושאי המחקר.

אולם באמת יכול הספר הזה וצריך לעודד את הקורא היהודי לחשיבה לא רק על האחד בעל הברית, אלא גם על מדינת ישראל ויחסה אל קבוצות שוליים בתוכה; על המתח שאינו ניתן להתרה בין מדינה דמוקרטית שחבריה הם אזרחים לבין מדינה יהודית המרגישה בגלוי ומתוך תפיסה ערכית את מעמדה המועדף של קבוצה אתנית אחת (חוק השבות); על המחויבות הלא מאונת בין תובת היחיד והמיעוט לחובות המדינה והרוב, שהי מדינת ישראל יודעת לדרוש מן הדרוזים את כל מה שהיא רודשת מאזרחיה האחרים, אך לא תמיד זוכרת להעניק להם את כל זכויותיהם; על הבעייתיות בהעמדת השירות בצה"ל ובכוחות הביטחון האחרים כמרכיב זהות מרכזי וכביטוי האולטימטיבי של נאמנות למדינה וחברות פעילה בה (ולא את העשייה האזרחית, את השותפות בפעילות המדינית והחזינוכית, את הפעילות המחקרית והאמנותית, או את היוזמות החברתיות).

בקצרה, ספרו של שמעון אביבי אכן מציע לקורא התבוננות מורכבת בתולדותם ובתרבותם המורכבות של הדרוזים. בה בעת הוא מזמן לקורא היהודי הרבה חומר למחשבה על שראוי שמדינת ישראל תעשה ולא תעשה לאזרחיה הדרוזים, על שיקולים שעל ראשיה לשקול כשהם מחליטים על מעשה או הימנעות ממעשה כלפי הדרוזים החיים בסוריה ובלבנון, ועוד יותר על מה שיכולים לעשות אזרחים יהודים במדינת ישראל המכירים בכך שלא הכול הוא משימות הממסד, ואף אותן אין כל ממסד ממלא בשלמותן. יש להחזיק ברכה מרובה לשמעון אביבי על אספת מאמריו ועל האכסניה הנאה שבה הונגשו כעת לציבור הרחב. אני מקווה כי עוד יוסיף לחקור ולפרסם כהנהגה וכהנה, ויימצאו הרבים נשכרים ממפעליו. ●

כשהכין שמעון אביבי את ספרו לפרוס כבר בערה האדמה בסוריה, אולם דומני שמעטים ראו לנגד עיניהם את מה שמתרחש בארץ כימים אלה (הדברים נכתבים בשבוע שבו ביצעו כמה צעירים דרוזים לינץ' באמבולנס של צה"ל שהוביל פצועים מסוריה לבית חולים בארץ). מפתה מאוד להעריך את הספר על רקע אירועי השבועות האחרונים ולבחון את ערכו האקטואלי, אולם מוטב להימנע מכך. ערכו אינו תלוי בחדשות אלא בתשתית המחקרית הרחבה שהציב אביבי בעיוניו, ברכי הקריאה והניתוח ההירות שלו, וכמובן בתובנות המפרות שהציע לקוראיו. אין צורך להסכים עם כל מסקנה או השערה כדי לעמוד על איכותה של אסופה זו לציבור רחב ומגוון של קוראים, בעיקר לא אנשי מקצוע. שמעון אביבי כבר ביצר את מעמדו כחוקר רב-תחומי של הדרוזים - אמונותיהם, אורחותיהם ותולדותיהם. הספר הנוכחי הוא ספרו השלישי העוסק בהם (קדמו לו: "הדרוזים בישראל ומקומותיהם הקדושים", אריאל 2000; "טס נחושת - המדיניות הישראלית כלפי העדה הדרוזית 1948-1967", יד יצחק ברצבי, 2007). בספר זה חורג אביבי אל מחוץ לגבולות מדינת ישראל וארץ ישראל, ובשמונה עשר המאמרים שכתב בו בשבעה שנים הוא מאיר ומלבן היבטים מגוונים בחייהם בארץ ומחוץ לה.

מסורת ומסלולי סיור

השער הראשון הוא "מדינה וחברה", וכאן חנן אביבי את יחסי המדינה עם אזרחיה הדרוזים, את מעמדם של הדרוזים כמיעוט במדינת לאום דמוקרטית, ואת מנגנוני הזיכרון וההנצחה במסורת הדרוזים בישראל. השער השני - הגרול מכולם - נקרא "צבא וביטחון", ובו נדונו גיוס הדרוזים לצה"ל; סיפורו של יאיר הררי, מראשוני המסתערבים, שהדים תרומה סגולית במלחמת העצמאות ואחר כך היה ממקימי סיירת מטכ"ל; סיפורו של קאיד חסון, דרוזי מדאליית אלכרמל שפעל בשירות צה"ל במלחמת השחרור ושילם על כך בחייו, הוכר כחלל צה"ל בידי דוד בן-גוריון כבר ב-1949, אך הונצח באתר הממלכתי של חללי קהילת המודיעין בגלילות רק ב-2011 בזכות יוזמתו של אביבי; מ"צבא ההצלה" הסודי ליחידת המיעוטים בצה"ל - סיפורו של אסמאעיל קבלאן והקמת יחידת "עמיחי" בחיל המודיעין.

השער השלישי יחד להתיישבות בארץ ישראל ובו שני פרקים חשובים ומרתקים: יישובי הדרוזים בארץ ישראל ותהליך התיישבותם בין המאה האחת-עשרה והמאה השש-עשרה, וצוואה המפיצה אור על התיישבות הדרוזים בכרמל.

דרוזים מעשה מרכבה

שמעון אביבי

אריאל, 2014, 340 עמ'

התבוננות מורכבת בתרבותם המורכבת של הדרוזים. תושבי מגדל שמש בהפגנת תמיכה בדרוזים תושבי סוריה, יוני 2015

צילום: ז'ול ג'מאל, פלאש 90

